

ETİ HARAM OLAN HAYVANLARI TESPİT PROBLEMİ: KUR'AN VE SÜNNET AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Nur UDDİN

Marmara Üniversitesi, Temel İslami Bilimler, Tefsir Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş tarihi: 11 Kasım 2021
Düzeltilme tarihi: 19 Aralık 2021
Kabul tarihi: 21 Aralık 2021

Anahtar Kelimeler: Haram, helal, hayvan, ayet, sünnet.

ÖZET

Allah (c.c.) insanoğlunun faydalanması için çok çeşitli hayvanlar yaratmıştır. İnsanların hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla yaratılmış olan bu hayvanlar gıda, giyim ve binek gibi çeşitli yönlerden faydalanma imkânına sahiptir. İnsanların hizmetine sunulan bu hayvanlardan hangilerinin helal ve beslenme ihtiyacı için kullanılabilceği ve hangilerinin ise haram kılındığı Kur'an-ı Kerim'de açıklanmıştır. Hz. Peygamber (S.A.S.) de yaptığı ilavelerle haram kılınan hayvansal ürünlerin çerçevesini genişletmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de helal ve haram kılınan et ürünleri ile ilgili ayetlerin tekrar edilmesi ve Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerde haram kılınan ürünlere ilaveler yapılması, mezhep imamları arasında haram hayvanların belirlenmesinde ihtilafa sebep olmuştur. Bununla birlikte bölge ve adetlere göre bazı hayvanların tüketilmeme meselesi de ihtilafa sebep olmuştur. Çalışmamızda eti yenilmeyecek hayvanların naslarda zikredilenlerden mi ibaret olduğu ve Hz. Peygamber tarafından yapılan ilavelerin nasıl anlaşılması gerektiği gibi konuların fihki tahliline yer verilerek naslar arasındaki çelişkiler ortaya konulup çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

THE PROBLEM OF DETECTING HARAM ANIMALS: AN EVALUATION IN TERMS OF THE QURAN AND SCIENCE

ABSTRACT

Allah created a wide variety of animals to benefit of mankind. It is indicated in the Qur'an that to use these animals, which have been created to facilitate human life, as a hunting tool, eating and drinking, and to benefit from animal products in various aspects. Which of these animals are halal for us and which ones are haram have been explained in the Qur'an many times. But in the hadiths, some animals were also added to those explained in the Qur'an.

The repetition of verses related to haram animals in the Qur'an and the addition of some haram animals in the Sunnah in addition to those mentioned in the Qur'an have created problem among sectarian imams in the determination of haram animals. There is also another issue of not consuming some animals according to the region and customs. The subject of our study is to resolve the issue of these contradictions between the Qur'an and the Sunnah on the identification of inedible animals.

Keywords: Haram, halal, animal, verse, sunnah.

*Sorumlu Yazar: Nur İDDİN, E-mail: nuhamim.du@gmail.com Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0712-6530>

1. Giriş

Dünyada var olan bütün dinlerden insan fitratına en uygun ve en mantıklı olanın İslam dini olduğu aşikârdır. Bu dinin kaynağı olan Kur'an ve Hadis'te insanların ihtiyaç duyacağı her şey eksiksiz bir şekilde anlatılmıştır. Kitap'ta hiçbir şeyin eksik bırakmadığını (En'âm, 6:38) açıklayan Allah yeryüzündeki her şeyi insanın yararına var ettiğini, (Bakara, 2:29) ve göklerde ve yeryüzündeki her şeyin insanın emrine verdiğini söylemiştir (Ra'd, 13:45).

Aynı şekilde insan hayatını genel hatlarıyla düzenleyen ve hayatın tüm alanlarına ilişkin hükümler getiren İslam, pek tabii olarak insanın beslenme ihtiyacının nasıl karşılanacağına ilişkin de birtakım mükellefiyetler getirmiştir. Çünkü insanoğlu hayatlarını sürdürmek için beslenmeye ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın necis ve haram maddelerle değil, temiz ve helal olan ürünlerle karşılanması gerekir. Allah (c.c.) Hz. Peygamber yoluyla helal ve haramları bildirmiştir. Asırlardır Müslümanlar Kur'an ve hadislerin içerdiği buyruklara göre hareket ederek haramlardan uzak durmak amacıyla haram ve helal gıdaları tespit etmeye çalışmış ve hâlâ da çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın konusu şeriata göre gıda olarak hayvanların tüketiminin helal-haram olarak belirleme meselesidir.

Kur'an'da birkaç ayette net bir şekilde belli birkaç hayvan haram olarak açıklanmıştır. Hadiste ise bunlara bazı hayvanlar ilave edilmiştir. Kur'an'da sınırlandırıcı bir üslup ile zikredilen hayvanlar dışında başka hayvanların da haram olduğunu bildiren hadisler sebebiyle bu konuda ihtilaf söz konusu olmuştur. Çalışmamızın amacı bu konudaki sorunlarını çözmeye çalışmaktır.

Çalışmada ilk olarak konu hakkında gelen Kur'an ayetleri ve hadisleri ele aldık. Bunu yaparken ahkâm tefsirlerinin yanı sıra İbn Atiyye (ö. 541/1147), İbn Kesir (ö. 774/1373), Fahreddin Razi (ö. 606/1210) gibi müfessirlerin ayetleri nasıl anladıklarına yer verdik. Ardından günümüz tefsirlerden istifade ettik. Ayrıca konunun fihhi analizinde klasik fıkıh kaynaklarında haram kılınan et ürünlerinin kapsamı hususundaki görüşlerden de istifade ettik.

2. Kur'an'da Haram Kılınan Hayvanlar

2.1. Yasak Kılınmış Hayvanlarla İlgili Ayetler

Kur'an-ı Kerim'de gıda olarak tüketilmesi haram kılınan hayvanlar ve ürünleri hususunda ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır. Söz konusu ayetlerde dört temel ürün dikkate çekilmiştir:

- Meyte/ölü hayvanlar
- Akıtılmış kan (dem-i mesfuh)
- Domuz eti
- Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanlar.

Kur'an'da dört yerde ilgili ayetler zikredilmiştir (Abdulgani, 2015; Tabatabai, 2011). Bu ayetlerin iki tanesinde kasır üslubu kullanılması dikkat çekicidir. Şimdi nüzul sırasını dikkate alarak ayetleri sıralayalım.

﴿قُلْ لَا أُجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“De ki: Bana vahyolunanda, yiyecek için haram edilmiş bir şey bulamıyorum. Ancak; leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki bu gerçekten pistir- yahut Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvan müstesna. Ama kim çaresiz kalırsa, (başkasının

hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret sınırını aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir) Çünkü Rabbin çok bağışlayandır, merhamet edendir (En'âm, 6:145)."

(4) **إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

"O size sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Her kim bu haram şeyleri yemeye mecbur kalırsa (başkasının hakkına) saldırmadan ve aşırı gitmeden yiyebilir. Şüphesiz Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir (Nahl, 16:115)."

(1) **إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

"O, size yalnız şunları haram kıldı: Ölü hayvan, kan, domuz eti, bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar. Sonra kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret ölçüsünü geçmemek şartıyla ona da bir günah yükletilmez. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir (Bakara, 2:173)."

(2) **حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَبْسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen; boğulmuş, vurulmuş, yukardan düşmüş, boynuzlanmış, canavar yırtmış olup da canlı iken kesmedikleriniz; dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunların hepsi doğru yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, dininize

karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâmî beğendim. Kim açlıktan daralır, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir" (Mâide, 5:3).

Zikrettiğimiz bu ayetlerde ilk dikkat edilmesi gereken nokta, Allah'tan başkası ismine boğazlanmış olan hayvanlar dâhil toplam dört hayvan türünün haram kılınma hükmünün bir yerde zikretmesi yeterliyken farklı ayetlerde tekrarlanmış olmasıdır. Zira Bakara (2:173), Maide (5:3), Enam (6:145), Nahl (16:115) ayetlerinde aynı hüküm tekrarlanmıştır. Hükümlerin tekrar edilmesinin kolayca anlaşılmasından daha farklı bir maksadı olmalıdır. Bu maksatlardan bir tanesi haram kılınan hayvansal ürünlerin bunlarla sınırlandırılması olabilir mi? bu sorunun cevaplanması için ayetlerin tefsir kaynaklarında nasıl anlaşıldığının incelenmesi gerekir.

2.2. Tefsir Kaynaklarında Haram Kılınan Hayvansal Ürünlerle İlgili Ayetlerin Değerlendirilmesi

Haram kılınan hayvansal ürünlerle ilgili ayetlerden En'âm suresinin 145 'nci ve Nahl suresi 115'inci ayet Mekke'de inmiştir (Atiyye, 1422h; Ateş, 1989). Yine, Bakara suresi 173 ve Maide suresinin 3'üncü ayetler ise Medine'de inmiştir (Atiyye, 1422h).

En'âm suresindeki ayette yasak emri "şu, şu haramdır" veya yasak olan bir şeyin olmadığını "la-illa" kalıbı ile gelmemiştir. Bana vahyedilen dışında aşağıda sayılanlar dışında hiçbir hayvansal ürünün yasaklanmadığı vurgulandıktan sonra bu ürünler açıklanmıştır.

Son zamanlarda inmiş olan Maide suresinin üçüncü ayetinde tekrar “size leş, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına boğazlanan hayvan haram kılınmıştır” buyrulmuş. Ancak burada hasr ifadesi birinci ayette gelmiştir. “*size aşağıda açıklanacak olan hayvanlar dışındakiler helal kılınmıştır*” Bu cümleyle, haram kılınan hayvanlar ve bunlara ait ürünlerin zikredildiğı diğere üç ayette verilen hüküm tekrarlanarak pekiştirilmiştir (Ateş, 1989) (Tabatabai, 2011).

Muhammed Hüseyin Tabatabai’nin (ö. 1981) ayetler hakkındaki yorumu şu şekilde dir: “Daha doğrusu bunlara, özellikle leş, kan ve domuz etine ilişkin yasak, Mekke inişli En’am ve Nahl surelerinin inişinden daha önce hükme bağlanmış, yasaladıştırılmıştır. Çünkü En’am suresindeki ilgili ayet üç maddenin veya sadece domuz etinin yasaklanışını *rics* oluşlarıyla gerekçelendiriyor. Bu da pis ve necis şeyleri yemenin haram olduğuna delalet eder. Oysa Yüce Allah ilk dönemlerinde nazil olan Müddessir suresinde “*Pislikten kaçın* (Müddessir, 74:5) buyurmuştur” (Tabatabai, 2011).

Süleyman Ateş ise ilgili ayetleri , “İslam’da genişlik vardır. Allah nimetlerini kullarına helal kılmıştır. Güzel olanın hepsi helaldir. Yalnız Allah, bazı şeyleri zararlarından dolayı haram kılmıştır. Bu haram kılmanın amacı da kulu madden ve manen zararlı şeylerden korumaktır” (Ateş, 1989) ifadeleriyle izah etmektedir. Ateş örnek olarak domuzun haram olma mahiyetini zikretmiştir. Daha sonra Fahreddin Razi’nin (ö.606/1209) görüşlerini nakletmiştir (Ateş, 1989).

Fahreddin Razi (ö. 606/1210) de *Tefsir-i Kebir* adlı eserinde mezkür ayetlerin tefsirinde haram olan şeylerin sadece bu dört türden olduğunu sarıh bir şekilde açıkladığını söyler ve Hz. Peygamber (S.A.V.)’in

bunların dışında bazı şeyleri haram kılmış olması mümkündür diyenlere şu şekilde cevap verir: “Kur’an’da yalnız bu dört tür et haram sayılmıştır. Fahreddin Razi bu konudaki haberler haber-i vahid ise de haber-i vahid ile Kur’an’ın genel hükmünü özelleştirmek caizdir diyenlerin görüşünü şöyle reddetmektedir: Ayetin saydıkları dışında başka haramlar olduğunu söyleyen rivayetlerle ayet tahsis edilmiyor, açıkça neshediliyor” (er-Razi, 1988). Çünkü Kur’an’ın dört sınıf dışında haram kılınan bir hayvansal ürün olmadığını söylüyor. “*De ki: Bana vahyolunanda, (bu haram dediklerinizi) yiyen kimse için haram edilmiş bir şey bulamıyorum. Ancak leş yahut akıtılmış kan yahut domuz eti ki pistir ya da Allah’tan başkası adına boğazlanmış bir fisk (murdar olmuş hayvan) olursa başka (bunlar haramdır). Ama kim çaresiz kalırsa, (başkasının hakkına) saldırmamak ve (zorunluluk) sınırı(nı) aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir). Çünkü Rabb’in bağışlayandır, esirgeyendir (6:145).*” Fahreddin Razi söz konusu bu ayetlerde ifade edilen dört çeşit hayvan dışında haram hayvanın olmadığını açıklamaktadır. Bakara Suresinin 173’üncü ayetinde *innema* kelimesi hasr ifade ettiğinden dolayı haram hayvanların ancak bu dört çeşitten ibaret olduğunu belirtmiştir.

Fahreddin Razi ayetlerde bildirilenler dışında haram kılınan hayvansal ürün bulunmadığını temellendirmek için şu ifadeleri kullanır: “Ayette belirtilenlerin dışında hadislerde de bazı hayvansal ürünlerinin haram kılındığını söylemek biri Mekke’de, diğeri Medine’de inen bu iki ayetin hükmünü neshetmektir. Haber-i vahid ile Kur’an neshedilemez. Allah’ın kesin hükmüne aykırı olan haber-i vahid kabul edilemez (er-Razi, 1988).”

Fahreddin Razi’ye göre Kur’an hayvansal ürünler konusunda getirdiğı hükümler ile

insanların helal alanını genişletmiş, haram kılınan gıdaları dört hayvanla sınırlandırmıştır. (er-Razi, 1988).

Tırnaklı hayvanlar Yahudiler için haram kılınmasının bu hayvanlarla alakalı bir durum olmadığını ifade eden Fahreddin Razi (ö. 606/1209) burada tırnak kelimesine başka mana vermişti.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ
حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوْ الْحَوَايَا
أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۗ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ

“Yahudilere tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık. Sığır ve koyunların ise, sırtlarında veya bağırsaklarında bulunanlar ya da kemiklerine karışanlar dışındaki içyağlarını (yine) onlara haram kıldık. İşte böyle, azgınlıkları sebebiyle onları cezalandırdık. Biz elbette doğru söyleyenleriz (En’âm, 6:146).”

Bu ayette, tırnaklı hayvanlar Yahudilere aşırılıklarından dolayı haram kılınmış diye açıklanmaktadır. Doğrusu bu hayvanlar haram değildi, lakin din bilginleri kendi açıklamalarıyla bunları haram saymış ve din kaynaklarında şu şekilde geçmiştir.

Fahreddin Razi bu ayet münasebetiyle şöyle diyor: “Ayette anılan zufur genel anlamda tırnak değil, gagalı ve vahşi hayvanların yırtıcı, parçalayıcı pençeleridir. Çünkü gaga yırtıcı kuşların, canavarların, köpeklerin, kedilerin parçalayıcı aletleridir. Yırtıcı hayvanlar ve gagalı kuşlar, Yahudilere haram idi. Onlara haram olan bu şeyler Müslümanlara haram değildir. Yırtıcı hayvanlar içinde parçalayıcı dişleri olanların ve gagalı kuşların haram olduğu hakkında rivayet edilen haber zayıftır. Çünkü bu haber, Allah’ın Kitabına aykırı, tek kişi yoluyla gelen bir haberdir (er-Razi, 1988).”

İbn Kesir (ö.774/1373) meyt hakkında bazı görüşler rivayet etmiştir. Mesele: ölünün

cesedindeki süt ve yumurtası Şafi ve diğerlerine göre necistir. Malik bir rivayette: “Temizdir, ancak ayrılmamış olması nedeniyle necistir” demiştir (İbn Kesir, 2010).

İbn Kesir bu kelimeler hakkında diyor ki “Allah’tan başkası adına boğazlanan” yani kesilirken üzerine Allah’tan başkasının ismini anmak demektir ki bu da haramdır. Çünkü Allah mahlûkatının kendi büyük adıyla boğazlanmasını vacip kılmıştır. Ne zaman bundan sapılır da onların üzerine kendinden başka put veya batıl tanrı veya idol veyahut başka bir mahlukun adı anılırsa o icma ile haramdır. Ancak unutarak adının anılmayıp boğazlandığı hayvan hakkında Âlimlerin ihtilafı vardır (İbn Kesir, 2010).

İbn Kesir (ö.774/1373) وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ ifade-sini de şu şekilde açıklamıştır. Burada “domuz eti” demek bütün evcil ve vahşi domuzun eti demektir. Hatta et, yağ dâhil bütün parçalarını içine alır. Ancak bir kısım müfessir *lahm* kelimesini “ancak ölü veya akıtlmış kan veya domuz eti olması hariçtir, çünkü o pistir” (En’âm, 6:145) ayetini gerekçe göstererek sadece domuzun etine hasretmişlerdir. İbn Kesir bu görüşü doğru bulmamıştır. Ayette yer alan zamiri domuza gönderirler. Hâlbuki Arapça lûgat açısından zamir muzafun ileyhe değil muzafa raci olur. Yani burada *lahm* kelimesine gelir. Araplar *lahm* demek o hayvanın bütün parçasını kastederler. Sonuç olarak domuzun her şeyi haram demektir (İbn Kesir, 2010).

İbn Kesir En’âm Suresinin 145’inci ayetinin tefsirinde şöyle demişti: ayetteki: “bunun dışında hayvanlardan haram hiçbir şey görmüyorum” ifadesinin mefhumunu sonra inen Maide suresinde zikredilmiş olan haramlar ve bu konu ile ilgili hadislerle neshetmiştir. Bazı âlimler bunu nesih olarak adlandırlar. Lakin müteahhitlerin

den birçoğu bunu nesih olarak adlandırmaz. Çünkü bu aslı mubahın kaldırma amacıyla gelmiştir. Bu açıklamadan sonra en doğrusu Allah'ın bildiği ifadesi kullanmıştır (İbn Kesir, 2010).

İsmail Hakkı (ö.1725) *Ruhu'l-Beyan* adlı tefsirinde “Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kılındı” ayetini açıklarken bazı kişilerin söylediği, “Ehl-i kitabın kestiklerini yemek bize helaldir” bu sözü reddederek ayeti delil olarak göstermiştir. Onlara bu ayet “*Kendilerine kitap verilen (Yahudi, Hıristiyan) yiyeceği size helaldir* (Mâide, 5:5)” İsmail Hakkı der ki onların Allah'tan başka adına kestikleri وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ bu ayete göre haramdır. Zira “onların yiyecekleri” ifadesi “amm”, yani genel hüküm ifade eder. “Allah'tan başkası adına kesilen” ifadesi ise “has”tır. Yani yapılan işin özel durumunu ve Allah'tan başkası adına Hıristiyanlarca kesilen kurbanın yenilmeyeceğini belirtir. Çünkü has, amma takdim edilir. Yani hakkında özel hüküm bulunan konularda genel hükümle amel edilemez (Bursevi, 2005)”.

Cemalettin Muhammed b. Muhammed Said Cemalettin el-Kasımı (ö.1914) meşhur tefsiri '*Mehasinü't-te'vil*'inde meyteyi açıklarken İbn Ömer'den rivayet edilmiş olduğu balık ve çekirgenin helal olduğuna dair hadise yer vermiştir.(el-Kasımı, 1957). Sonra bu dört türün haram olduğunun sebepleri anlatmıştır. Mesela bir hayvan helal olsa bile kesilmesi hariç başka sebepten öldükten sonra kanları damarlarında tutulup öyle bir pis ve zehir gibi şeylere sahiptir ki insan vücudu için çok zararlıdır (el-Kasımı, 1957). Aynı anda dalak ve karaciğer hariç bütün yayılmış kanın haram olduğunu zikretmiştir (el-Kasımı, 1957).

el-Kasımı Nahl süresinin 145. Ayetini

açıklarken İbn Kesir'in (ö.774/1373) şu görüşünü zikretmiştir; Kur'an'da sükut durup

haram kılınmayan hayvanlar mubahtır. Allah tarafından haram kılınmayana biz nasıl haram kılabiliriz diye vurgulamıştır (el-Kasımı, 1957).

İzzet ed-Derveze nüzul sırasına göre yazdığı *et-Tefsirü'l-hadis* adlı eserinde Kur'an'da bahsedilen bu dört tür hariç Hz. Peygamber tarafından başka haramlar ilave olduğunu aktarıp örnek olarak yırtıcı hayvan ve pençeli kuşların yenmesinin haram olduğuna dair hadisi zikrederek bunlar da ayetlerdeki kategoriye dâhildir. Zira yırtıcı ve pençeli hayvanlar leş ile beslendiğinden pistir (Derveze, 1998). Ayetlerde bahsedilmiş olan bu dört tür de pis ve fisk olduğu için haram kılınmıştır. İlk üç tanesinin haram olmasının nedeni ise necis ve pistir. Dördüncüsü, Allah'tan başkası adına kesilmesi ise fisktır, yani şirktir (Derveze, 1998).

İbn Atiyye (ö.542) En'am suresindeki ayeti tefsir ederken Kur'an'da bahsedilen haramlarla Hz. Peygamber tarafından yırtıcı vahşi hayvanların yasaklandığı bu (كل ذي) (ناب من السباع حرام) (Buhari, “Zebaih” 29) hadisi zikretmiştir ki bu da haramların sayısını artırmıştır (Atiyye, 1422h).

İbn Atiyye (ö.542) bu hadisteki haram kelimesi üzerine biraz durmuş. Resulullah (s.a.v)'in sözünde haram kelimesi geçerse bu yasak anlamındadır. Ama lügatçiler bu kelimeyi mekruh için de kullanırlar. Bu haram kelimesi mekruh için olsa da sahabeler karinelerden dolayı domuz ve meyte gibi yasak olarak anlamıştır. Sahabe'den sonra bazı âlimler buna ihtilafa düşüp mekruh olarak görmüştür. İbn Atiyye evcil eşek hakkındaki hadis için de aynı şeyin geçerli olduğunu zikretmiştir. Yani mekruhtur. Çünkü o zaman bazı karinelerden dolayı evcil eşekler yasaklamıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz tefsir kaynaklarında ayetlerde zikredilen meyt kelimesinden de

niz ürünleri istisna edilmiştir. Çünkü Allah “size deniz avı ve yiyeceği helal kıldı (Mâide, 5:96)” demiştir. Hz. Peygamber: denizin suyu temizleyici ve ölüsü helaldir (Nesaii, “Sayd” 35/4350), demiştir. Ancak balık türü hariç denizde yetişen başka hayvanlar konusunda ihtilaf vardır. Mesela kurbağa, ahtapot, yengeç gibi deniz hayvanları habais/pis olduğu için helal değildir (el-Kasani: 1986).

2.3. Kur’an’da Zikredilen Haram Hayvanlara Ek Haramların Olup Olmadığı Meselesi

Eti haram olan dört türlü hayvan hariç başka haram var mı sorusunun cevabını Maide suresinin üçüncü ayette bulmaktayız. “ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kıldı (Mâide, 5:3)”

Bu ayette haram kılınan hayvansal ürünlerin özellikleri zikredilmiştir. Bu özellikler on bir tane olsa bile hepsi dört tür içinde değerlendirilebilir. Çünkü bu ayette zikredilen boğularak ölen hayvan, darbe ile vurulup öldürülen hayvan, yukarıdan yuvarlanıp ölen hayvan süsülerek ölen hayvan, canavarın parçaladığı hayvanlar neticede meyledir (Yazır, ty). Yani o dört türden birisidir. Başka putlara kesilen hayvanları ve fal okları çekip şans oyunu onamak için kesilen hayvanlar ise Allah’tan başka adına boğazlananlardandır. Bunlar da o dört tür içine girer.

İbn Atiyye’ye (ö.542) göre En’am suresindeki ayeti Mekke’de inmişti, Haram kılı

nan hayvanlar ve bunlarla ilgili temel özelliklerin açıklandığı Maide suresindeki ayet ise Medine’de inmiştir. Ona göre boğulup ölmüş, vurularak öldürülmüş, yukarıdan aşağıya yuvarlanarak ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş ve benzer şeyler meyleden olsa bile bunları bazı sebeplerden dolayı kesilmiş olduğunu zannedebilir (Atiyye, 1422h). Bundan dolayı bunları ayrı olarak Maide suresinde zikredilmiştir.

Muhammed Hüseyin Tabatabai (ö.1981) de aynı şeyi vurgulamıştır. Ona göre boğulup ölmüş, vurularak öldürülmüş, üstten aşağıya yuvarlanarak ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş ve yırtıcı hayvanın saldırma sonucunda parçalanıp ölmüş hayvanlar leş hükmündedir. Bunun delili de “إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ” yani kestikleriniz hariç ifadesidir. Ona göre Maide suresinde bu şekilde ayrı ayrı zikretmesi leş teriminin kapsamına giren durumları açıklamak içindir (Tabatabai, 2011).

Ama fukaha A’raf suresinin “Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar (A’raf, 7:157)” ayetinden ve Maide suresinin “(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helal kıldığını soruyorlar. De ki: Size temiz ve hoş olan şeyler helaldir (Mâide, 5:4)” ayetlerinden ve bu konuya dair hadislerden yola çıkarak başka ilaveler zikretmiştir.

Bu dört türden ilk üç ise madde olarak pistir, dördüncüsü yani Allah hariç başkası adına boğazlanmış hayvan ise manevi olarak pistir (Öğmüş, 2017). Onlara göre pis sadece zikredilen bu dört tür hayvanlardan değildir. Başka hayvanlarda da pislik vardır. Kur’an’da da bunun işaret vardır diye iddia edilmektedir.

Müfessir Tabatabai’ye göre bu dört dışında olan başka haramlar Hz. Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır, Hz. Peygamber

ise Yüce Allah'ın emri doğrultusunda haram kılmıştır (Tabatabai, 2011). Buna delil olarak bu ayet “*peygamber size neyi getir-diyse onu alın ve size neyi yasakladıysa, ondan vazgeçin* (Haşr, 59:7)” ayetini zikretmiştir. Bu konuda imamların görüşünü bir sonraki bölümde zikredeceğiz.

3. Hadislerde Haram Kılınan Hayvanlar

3.1. Konuyla İlgili Hadisler

Kur'an-ı Kerim'de hayvansal gıdalar konusu bu şekilde sade ve öz bir şekilde açıklanmış ve müminlere sayılan dört madde dışındaki hayvanların yenip yenmemesi konusunda geniş bir özgürlük alanı verilmiş gibi görünürken, hadis kaynaklarına bakıldığında konu ile ilgili yasakların kapsamını genişleten çok sayıda hadis rivayetine rastlanmaktadır.

Bu konuda rivayet edilen hadisleri hayvanların türlerine göre birkaç kategoriye ayırabiliriz. Araştırma sonrasında baktığımızda konuyla ilgili İsmail Yalçın'ın “Fıkıhta Haram Hayvanları Belirleme Sorunu” başlıklı makalesinde hadislerini neredeyse aynı şekilde gruplandırılmıştır (Yalçın, 2014).

Birinci kategori: Yırtıcı hayvanları ve pençeleriyle avlanan hayvanlar hakkındadır. Ebu Sa'lebe'den rivayet edilmiş bir hadiste ise köpek dişi ile avlanmış yırtıcı hayvanları ve pençeleri ile avlanmış kuşları Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır (Buhari, “Zebaih”, 29). Bütün hadis kitaplarında bunun hakkında aynı rivayetler vardır. Rivayetlerin başında ya da sonunda bu haram emri nerede ve niçin verildiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. Dolayısıyla hükmü bir olayla ilişkilendirip anlamak mümkün değildir. Aynı zamanda rivayetlerde bu hayvanların haram kılındığına dair apaçık bir illet de görünmemektedir.

Bunun dışında hem yırtıcı hem leş tüketen bir hayvan türünden olan sırtlan ile ilgili

çeşitli ve birbirine zıt olan rivayetler bulunmaktadır. Rivayetler arasında Cabir kanaıyla gelen bir hadiste sırtlanın helal olduğu zikredilmiştir (Tirmizi, “At'ime”, 4). Sırtlanı helal olarak görenlerin delili ise Ebu Hüreyre yoluyla gelen “sırtlanı koyun cinsinden bir hayvandır” ve Said b. El Müseyyeb'in “*sırtlanı besili tavuktan daha çok seviyorum*” sözleridir. Buna karşılık haram olarak görenlerin delili ise sırtlan ilgili soru sorulduğu zaman Hz. Peygamber “sırtlanı kim yer” tarzında verdiği cevap (İbn Mace, “Sayd”, 15). Bununla beraber Hz. Ali tarafından bildirildiği sırtlan eti tüketilmesi yasak olduğu sözü de haram görenler delil olarak göstermektedir.

İkinci kategori: Bu gruptaki rivayetler evcil eşeklerin tüketilmesinin haram kılınmasıyla ilgilidir. Bu evcil eşek hakkındaki yasaklanma emri bazı rivayetlerde mutlak olarak gelmiştir. Bazı rivayetlerde ise yasak kılınmasının asıl meselesi de zikredilmiştir. Sahabeden biri Hayber seferinde Hz. Peygamber'e gelip “eşekler yenildi, eşekler tüketildi, eşekler kalmadı” diye birkaç kere şikâyet etmiştir. Sonucunda Hz. Peygamber eşekler necistir diyerek tencelerin dökülüp çömlüklerin kırılmasını emir vermiştir (Buhari, “Zebaih”, 28).

Zikretmiş olduğu hadisin rivayetinde farklı durumundan dolayı bazı raviler ve âlimler Hz. Peygamber tarafından eşeklerin yenmesinin yasaklanması genel bir yasak mı yoksa belli karinelerden dolayı verilmiş bir yasak mı olduğu konuda şüpheye düşmüştür.

Mesela Eşekler yük nakliye aracı olarak kullanıldığından dolayı yasaklanmış olabilir diye bir görüş vardır. Yani taşıma aracı olduğu için bu eşeklerin yenmemesi gerekmektedir. Bu hadiste tekrar tekrar ısrarla dile getirilen “yenildi”, “tüketildi” şikâyeti bunu işaret etmektedir. Başka bir

karine olarak eşekler pislik yediklerinden dolayı yasaklanmış olabilir. Bu görüşe destek olarak rivayette eşeklerin “rics” veya “necis” olduğu açıklaması ayrıca başka bir rivayette eşeklerin cellale olarak belirtildiği ifadesini göstermektedir. Bu sebeplerle beraber rivayete geöen eşekler ganimet türünden olup henüz taksimatı geröekleşmeden kesildiğinden yasaklanmış olabilir. Bazı alimler bu sebeplerle birlikte ilgili rivayette eşeklerin yasaklanması mutlak bir haram olmayıp geöici bir haram olduğu görüşü söylemektedir. Öünkü Hz. Peygamber’e üç defa “eşekler yenildi-tüketildi” ifadesi söylendikten sonra yasak emri verdi. Mutlak yasak olsaydı şikâyet gelir gelmez hükmü bildirirdi.

Yasak kılınmasının sebepleri olarak zikretmiş olduğu bu görüşlere benzer görüşler İsmail Yalçın’ın makalesinde (Yalçın, 2014) ve Müfessir İbn Atiyye (ö. 541/1147) de *el-Mehruru'l-veciz fi tefsiru'l-kitabi'l-Aziz* tefsirinde (Atiyye, 1422h) zikredilmiştir.

Üçüncü kategori: Rivayetlerde at ve katır eşekle beraber yasaklanmıştır. Ancak bu rivayetler genel olarak zayıf ya da metruk rivayetlerdir (eş-Şevkani, 1993). Bu yasak kılınan rivayetlere karşı Esmâ bint Ebu Bekir (R.A) tarafından nakledilen “Hz. Peygamber (S.A.V) döneminde Medine’de at kesip yedik (Buhari, “Zebaih”, 27)” şeklindeki bir sahih rivayet mevcuttur. Bununla beraber vahşi eşek hakkında Ebu katade (R.A)’dan şöyle bir rivayet vardır: “Vahşi bir eşek yakalayıp ahabın yanına getirdim, onlar ihramlı ben ihramlı değildim ve ondan yedik bazı kimseler Resulullah (S.A.V)’e sorsak ve sordular, Resulullah (S.A.V)’de: iyi yapmışsınız yanınızda o etten var mı? dedi. Biz de evet dedik. “Öyleyse bize de verin” buyurdu (Nesai, “Sayd”, 32)”.

Dördüncü kategori: Bu gruptaki hadisler ise sürüngenlerden semender kertenkelesi hakkındadır. Bunlar hakkında da çok sayıda rivayet vardır. İbn Ömer (R.A)’den şöyle bir rivayet gelmiştir, “Resulullah (S.A.V) minberde iken bir adam kertenkele hakkında sordu, Resulullah (S.A.V)’de: “onu ne yerim ne de haram kılarım” buyurdu (Müslim, “Sayd”, 7:41).”

Halid b. Velid’den de bir rivayet vardır: “Hz. Peygamber’in de bulunduğu bir sofraya güneşte kızartılmış semender konulmuş, Hz. Peygamber onun ne olduğunu öğrenince elini çekmiş ve yememiş fakat orada bulunanlara haram olmadığını, sadece daha önce yemediği için tiksindiğini söylemiştir (Müslim, “Sayd”, 7:43).”

Beşinci kategori: Bu kategorideki hadisler ise kirpi hakkındadır. İbn Ömer’e kirpi hakkında sorulduktan sonra kendisi En’am suresinin 145’inci ayeti okuyunca aynı anda orada olan biri Ebu Hureyre’ye isnad ederek Hz. Peygamberin “o habaisten bir habistir” sözü rivayet etmiştir. İbn Kesir (ö.774/1373) tefsirinde bu hadisi zikretmiştir (İbn Kesir, 2010).

Bir şeyin haram ya da helal olmasıyla ilgili İbn Abbas’tan değişik bir rivayet vardır: “Cahiliye halkı bazı şeyleri yer, bazı şeyleri ise iğrendikleri için yemezlerdi. Allah (c.c) Peygamberini gönderdi, kitabını indirdi ve helali, haramı açıkladı. Onun haram kıldıkları haram, helal kıldıkları helaldir. Hakkında bir açıklama yapmadıklarından ise bir sorumluluk yoktur” deyip En’âm suresinin 145nci ayetini okumuştur (Ebu Davud, “At’ime”, 31).

Bu hadislerle amel edenler Hz. Peygamber tarafından haram koymuş diye hiçbir zaman söylemiyor. Ama bazı âlimler bu hadislerde zikredilen yasaklar da bir tür vahi-

dir, yani Allah tarafından olduğunu söylemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'e Kur'an vahyinin dışında da vahiy geliyordu.

Bu hadislerden delil gösteren bütün âlimler A'raf suresinin "*Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar* (A'râf, 7:157)" bu ayeti delil olarak gösterir (Öğmüş, 2017). Yani Hz. Peygamber bu ayete dayanarak başka pislik olanları da yasaklamıştır demek istiyor.

Sayısını genişletmek mümkün olan zikrettiğimiz bu rivayetler ile Kur'an metinlerini ilişkilendirerek Fakihler bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Dikkat çekilen bu görüşleri aşağıda sıralamaya çalışacağız.

4. Mezheplerin Görüşü

Bir eşya konusunda helal ya da haram kılınmasıyla ilgili bir delil bulunmadığı halde eşyanın tüketilmesi/kullanılması helal olmaya devam edecektir. Bu konuda âlimlerin görüş birliği vardır. Fakat az da olsa, eşyanın helalliği ya da haramlığı kabul görmeyip helal ya da haram için delil araştırdığında görüş ayrılıkları çıkmış olmaktadır. Aynen bu usul gibi hayvanların helal ve haram olma meselesinde de çok görüş ayrılıkları mevcuttur. Tüketilmesi helal hayvanların belirlenmesinde Hanefî âlimler çerçeveyi en dar tutanlardır. Malikiler çerçeveyi en geniş tutmuş demek mümkün olsa da başka fıkıh âlimlerin görüşleriyle birlikte ele alındığında bu konuda ayrılıkları çok fazladır (Şener, "Hayvan", *DİA*).

Ancak denizdeki hayvanlardan yırtıcı olmayan bütün balık türlerinin helal olduğunda ittifak vardır, Aynı zamanda evde beslenen hayvan türünden deve, inek, koyun, tavuk ittifakla helaldir (Serahsî, 1993). Aynı zamanda böceklerden yılan, mürekkep balığı, tüm böcekler, fare, kene ve kirpi gibi hayvanların haram olduğunda

ihtilaf yoktur. Delil olarak A'raf suresinin bu ayeti "*Habais şeyleri size haram kılınmıştır*" (A'râf, 7:157). Ancak Şafiilere göre kertenkele helaldir. Onlar delil olarak kertenkele hakkında "*onu ne yerim ne de haram kılarım* (Buhari, "Zabaih", 33)" hadisini zikretmişlerdir (el-Kasani, 1986).

Doğrusu fıkıh âlimleri bahsettiğimiz hadisler ve Araf suresinin 157'nci ayetten yola çıkarak farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Allah şöyle buyurur: "*Size temiz ve hoş olan şeyler helaldir* (A'râf, 7:157)" Başka bir ayette Allah (c.c) diyor ki: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez* (Mâide, 5:87)." Bu ayet ve hadislerden yola çıkarak mezhepler farklı görüşleri ileri sürmüştür. Konu ile ilgili delil olarak kullanılan ayet ve hadislerin yorumlanması konusunda mezheplerin farklı yaklaşımları bulunmaktadır.

4.1. Hanefilerin Yaklaşımı

Onlara göre Ayetlerde zikredilmiş olanlar dâhil diğer hayvan türlerinin haram ya da helal kılınmasının ana neden hayvanın pis ya da temiz olmasıdır. Çünkü ayetlerden çıkarılan usul/ilke ise pis (habaisin) şeylerin haram ve temiz (tayyibatın) şeylerin helal olmasıdır. Onlar bu görüşe A'raf suresinin 157'nci ayeti delil olarak göstermektedir. Burada dikkat çeken husus ise Hanefilerin habisliğin ölçüsü olarak sağduyu sahibi insanların fitraten iğrenç bulmaları esas olması meselesidir (el-Kasani, 1986).

Bununla birlikte hadislerde zikredilmiş yırtıcı hayvanlar, pençeli yırtıcı kuşlar, balık dışındaki denizdeki yırtıcı hayvanları ve akıtılmış kanı veya hiç kanı olmayan hayvanlar haramdır. Bunların dışında balık ve

çekirgenin helal olduğuna dair kuvvetli rivayet vardır. Ayrıca at, katır ve eşek ile ilgili görüş ise bunlar habaise dâhildir. Çünkü ayette bunları süs ve binme aracı olarak zikretmiştir. Aynı zamanda yenilmesinden bahsedilmeyip, yenilmeyeceği konusunda rivayetler bulunmaktadır (Serahsî, 1993).

4.2. Malikilerin Yaklaşımı

İmam Malik (ö.179), Hanifeler gibi Kur'an'da net bir şekilde yasaklanmayan hayvanlar konusunda haram terimini kullanmamaya dikkat göstermiştir. Fakat bu konuda karşılaşılan hadis rivayetlerini de değerlendirip yırtıcı hayvanları haram kılan rivayetleri zikrederek "bizim görüşümüz de böyledir (el-Muvatta, sayd-4:14)" demiştir. Başka rivayetlerde Hz. Peygamberin yasakladığı hayvanların da yenmesi doğru değildir demiştir. Bazı Malikiler yırtıcı hayvanlarından sırtlan yenmesini muhah görmüştür (İbn Kudüme, 1968).

Malikilerin sonrakileri ilgili rivayetleri göz önünde tutarak at ve eşeği yasak olanlarından ayırmışlardır. Yani onlar deniz hayvanları dâhil yukarıda sayılanlar dışında kalan tüm hayvanlar helal olduğu görüşündedir (Yalçın, 2014).

4.3. Şafiilerin Yaklaşımı

İmam Şafi'nin (ö.204/819) bu konudaki görüşü A'raf suresinin 157'nci "onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar" ayetine dayanmaktadır. Yani ona göre eşyanın helal kılınması temiz (tayyibat) olmasına bağlı ve haram kılınması da pis (habais) olmasına bağlıdır. Ancak onların bu görüşünde dikkat çeken mesele ise Hanefiler habisliğin ölçüsü olarak sağduyu sahibi insanların fitraten iğrenç bulmaları esas alırken Şafiiler Arapların temiz gördüklerini tayyibat ve pis gördüklerini ise habais olarak görmektedir. Çünkü Araplar

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı olduğu için Kur'an'ı en iyi anlayan onlardır. Ayrıca Allah ayette zikredilen dört şey hariç Arapların yedikleri helal kıldığından dolayı onların yedikleri helal ve yemedikleri ise haramdır. Şafii'ye göre zikredilmiş hadisler de bu kuralla uyuşmaktadır. At, semender ve sırtlan hakkındaki görüşü işe Araplar bunları yediği için yasak değildir. Buna karşı insanlara saldıran yırtıcı hayvanları Araplar yemediğinden dolayı haramdır (eş-Şafii, 1983). Hanefî fakih Cessas (ö. 370/981), İmam Şafii'nin Arapların gördükleri temiz şeyleri tayyibat ve pis gördükleri şeyleri habaisin ölçüsü olarak görmesi tutarsız bir görüş olduğunu ileri sürmektedir. Kendisi *Ahkamü'l-Kur'an* eserinde örnekleriyle bunları anlatmıştır (el-Cessas, ty).

4.4. Hanbelilerin Yaklaşımı

İbn. Hanbel ve takipçilerin bu konudaki görüşü bazı ufak farklılıklar hariç neredeyse Şafiilerle benzer görüşe sahiptir. Nitekim Hanbeli âlimi Ebu'l Kasım el-Hiraki (ö.334/946) Hanbeli mezhebinin görüşlerine dair yazdığı *Metnu'l-Hiraki* kitabında "hayvanlardan haram olan Allah'ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Arapların temiz dedikleri şeyler helal, pis dedikleri şeyler de haramdır (El-Hiraki, 1993)" demişti. Hanbeli fakih İbn Kudame (ö.670/1271) de aynı görüştedir. Aynı zamanda onun *el-Muğni* kitabında eşek, katır, eşek sütü, yırtıcı hayvan, maymun, çakal, tilki, gibi hayvanlar hakkında hadisler zikrederek bazı sahabenin görüşü ve mezheplerin görüşünü zikretmiştir (İbn Kudame, 1968).

4.5. Kur'an'da Haram Olarak Belirtilenlerle Haramı Sınırlayanların Yaklaşımı

Haram hayvanların sayısı Kur'an'da sayılan dört madde ile sınırlı olduğu görüşünü

benimseyen âlimler de vardır. İbn Abbas'a evcil eşek eti hakkında sorulunca kendisinin En'am suresinin 145'inci ayeti okuması ve Hz. Ayşe'ye de yırtıcı hayvanlarla ilgili sorulunca onun de aynı ayeti okuması (el-Cessas, ty) bu görüşe sahip olanlar delil olarak göstermektedir.

Bu görüşe kuvvetle sahip çıkanlardan Kurtubi'ye göre haram hayvanlarla ilgili kesin ve belirleyici anlam taşıyan ayetlere karşı ihtilafı rivayetleriyle Kur'an'da zikredilen haramlara ilave etmek yanlıştır. Çünkü sahabe de bu rivayetler konusunda ihtilafa düşmüştür (el-Kurtubi, 1967). Fahreddin Razi de Kur'an'da zikredilen haram hayvanları sınırlamayı savunmuştur. Ona göre Kur'an'da zikredilmiş haramlara ilave etmek bu ayetleri nesih etmek anlamına gelmektedir (er-Razi, 1988).

Bu konu hakkında TDV İslam Ansiklopedisinde fıkıh âlimlerinin ihtilaflarının detayları ve hayvanların adı zikredilerek hangi hayvanlar hangi mezheplere göre haramdır ya da helaldir çok geniş bir şekilde anlatılmıştır (Mehmet Şener, "Hayvan [Fıkıh]", 1998).

5. Mezhepler Arası İhtilafın Nedenleri

Fıkıh âlimlerine göre bu hususta ihtilafa düşmenin birkaç neden olabilir. Hz. Peygamberimizin yiyecekler konusundaki uygulamalarının ve kendi tercihlerinin her zaman şer'i bir emir veya yasak olarak zannedilmemesi gerektiği, bu konudaki rivayetlerin sahih olup olmaması, bununla ilgili farklı rivayetlerin mevcut olması, Kur'an'da ve sünnette mevcut olan ilke ve ölçülerin farklı farklı bakış açılarıyla yorumlanması gibi sebeplerle birlikte yerlere göre hayvanları isimlendirme ve yemek kültürü konusunda farklılık olması gibi bazı meseleler ihtilafa sebep olmuştur (Mehmet Şener, "Hayvan [Fıkıh]", 1998).

Bunlarla birlikte aşağıda ifade edilen hususlarda konu hakkında ihtilafların oluşmasına neden olmuştur.

5.1. Haram hükmü verme yetkisi tek Allah'a ait olması

Bir eşya konusunda haram ve helal hükmü verme yetkisi Allah'a aittir. Ayetler dört yerde bu prensibe dair açık hüküm var olduğunu göstermektedir. *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz nimetleri haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez (Mâide, 5:87). De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir (A'râf, 7:32)."*

"Allah'a yalanla iftira etmek için dillerinizin vasıflandırması ile "bu helaldir, bu haramdır" diye yalan söylemeyin. Muhakkak ki Allah'a yalanla iftira edenler, kurtuluşa eremezler (Nahl, 16:116)."

Bu ayetlerde bildirdiği hükmün aksine düşünmek kesinlikle şirktir. Ancak bu hükmü dar veya geniş olarak anlamak mümkündür. Bazı âlimler Kur'an'da zikredilen haram hayvanlar ile haramı sınırlandırmıştır. Bazıları Hz. Peygamberden gelen rivayetlerle bunu daha genişletmiştir. Geniş olarak algılayanların görüşü ise Hz. Peygamberin hadisleri de Allah tarafından gelen bir tür vahiydir (Öğmüş, 2017).

5.2. Haramların Teabbüdî veya Muallel Olması İhtimali

Kur'an-ı Kerim insan aklına hitap eder. Allah (c.c) mantıksız bir şey söylemez. Bu yüzden fıkıhçılar bu konu üzerine sıkça talil ve kıyasa başvurmuştur. Dolayısıyla konuya bu açıdan da bakabiliriz. Makâsüdüş-şerîa açısından bir şeyin haram olmasının mutlaka bir illeti var olmaktadır. Yoksa Allah (c.c) kullarına zor durumda bırakmak

için bazı şeyler haram kılmış değildir. İnsanogluna gücünün yetmediği şeyle yü-

kümlü kılması Allah'ın merhamet ilkelelerinden bir ilke değildir (Bakara, 2:286). Domuz etinin haram olmasının sebebi ise rics olmasıdır. Allah'tan başkası adına boğazlanmış hayvanların helal olmamasının nedeni ise fısık (En'âm, 6:145) yanı fasıklığa sebep olmasıdır. Aynı şekilde içki, kumar, dikili taşlar ve falcılık şeytanın işlelerinden olduğu için haramdır (Mâide, 5:90). Temiz olan yiyeceklerin helâl, pis olanlarının haram olması akıl ve mantığın gereğidir. Bu hususu dikkate alan fakihler farklı görüşleri ileri sürmüş, bu da hâliyle ihtilafa yol açmıştır.

5.3. Tayyibat ve Habais Kavramlarının Dikkate Alınması

Kur'an-ı Kerim bir kısım ayetlerde temiz şeylerin helal ve pis şeylerin haram olması açıklanmaktadır. Fakat temiz ve pis şeyler hangi/kimin ölçülere göre ayırt edileceği konusunda bir kural vermediği için bu da bir ihtilafli konu olmuştur. Hanefi âlimler habisliğin ölçüsü olarak sağduyu sahibi insanların fitraten iğrenç bulmalarını esas almıştır (Serahsı, 1993). Şafiiler ise Arapların temiz gördükleri tayyibat ve pis gördükleri ise habais olarak görmektedir. Çünkü Araplar Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı olduğu için Kur'an'ı en iyi anlayan onlardır (eş-Şafii, 1983).

5.4. Naslardaki Zıtlığı Giderme Yollarındaki Farklılıklar

Mesele ile ilgili delil olarak gösterilen ayet ve hadisler arasında ilk bakışıyla külli ya da cüz'i tearuz görünmektedir. Dolayısıyla fıkıh âlimlerinin bu naslardan algıladığı yaklaşım ve görüşleri farklılık göstermektedir (Yalçın, 2014).

5.5. Naslardaki Açıklık ve Kapalılık

Kur'an-ı Kerim'in dört yerinde isimler zikredilerek (Kur'an-ı Kerim, 2:173; 5:3; 6:145; 16:115) hangi hayvanların haram olduğu açıklanmaktadır. Hatta bunlar hariç başka haram bulunmadığı söylenmektedir (En'am, 6:145). Neticede ayetlerde açık bir şekilde bildirdiği haram hayvanların sayıları sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda habais ve temiz şeylerin tespitinde ihtilaf olsa da temiz olan şeylerin helal ve habais olan şeylerin haram olduğunu da söylemektedir. Bu ayetlerle haramların sayıları sınırlanmış olduğu görüşünde bazı âlimler vardır (er-Razi, 1988).

Ancak hadislerde de çok farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde yasak olduğu söylenirken bazı rivayetlerde yasak olmadığı söylenmiştir. Rivayetlerin bazısını kabul edip bazısını kabul etmeyen de mevcuttur. Hadis rivayet eden bazı sahabeler bir şeyi iğrenç olarak görürken bazıları iğrenç olarak görmemiştir. Bu da fıkıh âlimlerinin ihtilafa düşmesine sebep olmuştur.

5.6. Kültürel Etkileri

Bölgelere göre kültürel farklılıkların olması ihtilafa sebep olma ihtimali vardır. Çünkü rivayetlerde Hz. Peygamber'in bile bazı et konusunda iğrenç geldiği olaylar mevcuttur. Mesela Hz. Peygamber bir sofrada semenderi görünce elini çekip daha önce yemediğinden tiksindiğini söyleyerek

yememişti ve haram da kılmamıştı diye Halid b. Velid kanalıyla gelen bir rivayet vardır (Müslim, "Sayd", 7:41). Başka bir rivayet ise semender konusunda Hz. Peygambere sorulunca "bu haram değil, fakat bu bölgemizde yenilen hayvanlarından olmadığı için iğrenç geliyor" diye cevap vermişti (Müslim, "Sayd", 7:43).

Bu tür başka rivayetlerden hareket ederek İmam Şafî sırtlanı Arapların yedikleri için helal olarak bahsederken Hanefiler bunu kabul etmeyip bu hayvanı pis ve iğrenç olarak değerlendirmiştir (Serahsı, 1993). Bu şekilde semender, tavşan, kirpi ve deniz ürünlerinden karides ve ahtapot gibi bazı hayvanlar konusunda kültür farklılığından dolayı mezheplere göre de hüküm farklılaşmıştır.

Aslında yemekte kültür etkisi kaçınılmaz bir meseledir. Bir şey bir bölgede hoş olarak görünürken başka bölgede çok iğrenç olarak görünmektedir. Neticede yaşadığı bölgeye göre âlimler iğrenç gördüğü şeyleri habais olarak değerlendirip haram kabul etmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Haram hayvanlar hakkında zikrettiğimiz ayet ve hadislerden yola çıkarak bu konudaki ihtilaflarını ve ihtilafın nedenlerini inceleyip hayvansal gıdalarını haram eden nasları makâsîdü'ş-şerîa açısından ele alarak şu sonuçlara ya da çözüm yollarına ulaşmak mümkündür;

Helal ve haram hayvanlar belirlenmek için ayetlerin indiği andaki durumları ve nüzul sebeplerini iyi incelememiz gerekir. Aynı zamanda Hz. Peygamber tarafından yasaklandığına dair rivayetleri de incelememiz gerekir. Çünkü En'am suresindeki ayet cahiliye döneminde gayr-i müslimler tarafından batıl inançlarla bazı hayvanların haram kılınmasını reddetmek üzere nazil olmuştur.

Şeriatın kaynağı sadece Kur'an olmadığı için doğru ve kuvvetli olan hadisleri de ayetlerle beraber değerlendirmeye alıp o kadar ayrıntılara girmeden haram olan hayvansal yiyecekler belirlenebilir. Aynı zamanda A'raf suresinin "Onlara iyi ve temiz

şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar" ve Maide suresinin bu "(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helal kıldığını soruyorlar, De ki: Size temiz ve hoş olan şeyler helaldir" ayetleri de başka ayetlerle esasa alıp temiz olanlar helal pis olanlar haram olarak belirlenebilir. Bu yaklaşımda pis ve iğrenç hayvanların nasıl belirleneceği hususu söz konusudur. Bunun için habais ve iğrenç hayvanlar belirlemek için bu türlü hayvanlar insan vücudu için zararlı mı değil mi, bunu değerlendirerek belertebiliriz. Bir yiyecekten hoşlanmama bireysel veya toplumsal bir kültürel etkisi nedeniyle olabilir. Bu ise şer'i bir husus değildir.

Bunların dışında rivayetler konusunda da bir çözüm arayışında olursak bütün rivayetleri tek tek değerlendirip kuvvetli ve zayıf rivayetler birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü rivayetlerin tümünü kabul edersek haram alanı genişletmiş oluruz. Neticede Allah tarafından helal kılınan bir şeyi haram kılma ihtimali çok yüksek olabilir. Bu da doğru bir çözüm olmaz. Dolayısıyla haram kelimesi kullanmayıp kuvvetli rivayetlerde zikredilenleri tahrimen mekruh ve zayıf rivayetlerde zikredilenleri tenzihen mekruh olarak sayılabilir. Modern fıkıhçılardan bazıları bu görüşe desteklemektedir.

Son olarak söylemek gerekirse böyle ihtilaflı bir konu üzerine çözüm bulup da bu çözümün üzerine ittifak etmek oldukça zordur. Dolayısıyla şahsı kanaatim şüpheli olan hayvansal gıdalar konusunda maddi ve manevî zararların derecelerine göre karar vermek daha iyidir. En iyisini Allah bilir.

7. Kaynaklar

- Ateş, S. (1989). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yani Ufuklar Neşriyat.
- Baki, M. (2015). *Mu'cemu'l-Fahrist*. Beirut: Daru'l-Me'refat.

Buhari. (1422h). *Sahih Buhari*. Beirut: Daru tuku'l-nacah.

Bursevi, İ. (2005). *Ruhu'l Beyan*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Cessas, A. (t.y.). *Ahkamü'l-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Mushaf.

Derveze, İ. (1998). *et-Tefsirü'l-hadis*. İstanbul : Ekin Yayınları.

Heyet. (2006). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları.

Hiraki, E. (1993). *Metnu'l-Hiraki*. yy: Daru's-Sahabeti li't-Türas.

İbn Atiyye. (1422h). *el-Mehruru'l-veciz fi tefsiru'l-kitabi'l-Aziz*. Beirut: Daru'l-Kitabi'l-Alamiyye.

İbn Mace. (t.y.). Kahire: Daru ihyau'l-kita-bi'l-Arabiya.

Kasani, A. (1986). *Bedaiu's Sanaii fi tertibu's-şeraii*. yy: Daru'l-Kütübi'l-ilmiiyye.

Kasım, C. (1957). *Mehasinü't-te'vil*. Beirut: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.

Kesir, E. (2010). *Tefsiru'l-Kur'an'l-Azim*. İstanbul: Kahraman yayınları.

Kudame, İ. (1968). *el-Muğni*. kahire: Mektebetü'l-Kahire.

Kurtubi, E. (1967). *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Kitabi'l-Arabi.

Malik, (1985). *Malik el-Muvatta*. Beirut: Daru ihyau't-terasu'l-Arabiyye.

Muslim. (ty). *Sahih Müslim*. Beirut: Daru ihyau'T-terasu'l-Arabiyye.

Nesai. (1986). *Sünen*. Halep: el-Mektabü'l-metbua'ti'l-İslamiyye.

Öğmüş, H. (2017). *Tefsiru Suretu'l-Maide*. İstanbul: Kitap Dünyası.

Razi, F. (1988). *Tefsir-i kebir : Mefatifu'l-gayb*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Şafii, M. (1983). *el-Ümm*. Beyrut: Daru'l-Me'rifat.

Şener, M. (1998). "Hayvan". *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde, XVII-92-98.

Serahsı, E. (1993). *el-Mebcut*. Beirut: Daru'l-me'rufa.

Şevkani, A. (1993). *Neylü'l-Evtar*. Mısır: Daru'l-Hadis.

Tabatabai, M. (2011). *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*. İstanbul: Kevser Yayınları.

Tirmizi, E. (1998). *Tirmizi*. Beirut: Daru'l-Garibu'l-İslamiyye.

Yalçın, İ. (2014). Fıkıhta Haram Hayvanları Belirleme Sorunu. *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi* 329-345.

Yazır, E. (t.y). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Zehraveyn yayıncı.